

«Салтанат» бөбекжай-бақшасы» МКҚК

**«Мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеу тілін
дамыту жолдары»**

Петропавл қаласы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУЫ ЖОЛДАРЫ

Мектепке дейінгі кезең – баланың тілдік дамуының ең маңызды, ең белсенді кезеңі. Бұл уақытта бала сөздерді тез меңгереді, сөйлем құрастырады, байланыстырып сөйлеуді үйренеді, дыбыстарды дұрыс айту дағдыларын қалыптастырады. Дәл осы жаста сөйлеудің іргетасы қаланады. Сондықтан ата-аналар мен педагогтың бірлескен жұмысы – баланың тілінің толыққанды дамуының басты шарты.

1. Бала тілінің дамуы неге маңызды?

Сөйлеу тілі баланың:

- ойлауын, қиялын, есте сақтауын, зейінін дамытады
- қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырады
- әлеуметтік ортада өзін еркін көрсетуіне көмектеседі
- мектепке дайындығын арттырады
- өз ойын дұрыс жеткізуге мүмкіндік береді

Сөйлеу дамуы кешіккен балаларда жиі байқалатын қиындықтар:

- сөздік қорының аздығы
- ойды жеткізе алмау
- эмоциялық тұрақсыздық
- қарым-қатынастан қашу
- мектепке барған кезде жазу/оқуда қиындықтар

2. Сөйлеу тілінің негізгі компоненттері

Мектепке дейінгі жаста балада мына тілдік дағдылар қалыптасуы тиіс:

1) Фонетика (дыбыстарды дұрыс айту)

Р, Л, С, Ш, Ж, Ч, Ц сияқты қиын дыбыстар 4–6 жаста қалыптасады.

2) Сөздік қор

Бала күн сайын жаңа сөз үйренуі керек.

5–6 жастағы баланың сөз қоры 3000–5000 сөзге дейін жетеді.

3) Грамматикалық құрылым

Сөздерді дұрыс байланыстыру, сөйлем құрау, көптік/септік жалғауларын қолдану.

4) Байланыстырып сөйлеу

Оқиға айту, сурет бойынша әңгіме құрау, өз ойын ретімен жеткізу.

3. Сөйлеуді дамытуға ықпал ететін негізгі факторлар

- үйдегі тілдік орта
- ата-ананың баламен қарым-қатынас белсенділігі
- баланың эмоционалдық жайлылығы
- ойын ортасының дамытушылық деңгейі
- гаджеттердің қолданылу мөлшері
- ерте жастағы медициналық факторлар (неврология, есту мәселелері)

4. Баланың сөйлеуін дамыту жолдары (ата-аналарға арналған кеңейтілген тәсілдер)

1) Баламен жиі сөйлесу

Баланың тілін дамытудың ең маңызды әдісі — қарым-қатынас.

- Күн сайын балаға уақыт бөліп, әңгімелесу
- Күнделікті істеп жатқан әрекеттеріңізді балаға түсіндіру
- Балаға сұрақ қою және оның пікірін тыңдау
- Бала сөзін бөліп жібермеу

2) Кітап оқу – тіл дамытудың ең тиімді құралы

- 2 жастан бастап күнделікті кітап оқу
- Әр суретті бірге қарау

- “Бұл не?”, “Не істеп жатыр?”, “Сен қалай ойлайсың?” деген сұрақтар қою
- Қайталай оқу (баланың есте сақтау және сөйлеу дағдысын күшейтеді)

3) Сөздік қорды кеңейту әдістері

- жаңа заттармен таныстыру
- серуен кезінде табиғаттағы заттарды атау
- ойыншықтармен диалог жүргізу
- тақпақ, жаңылтпаш жаттату
- үй тапсырма түрінде: «Бүгін үйренген үш жаңа сөзді ата!»

4) Артикуляциялық жаттығулар (тіл, ерін жаттығулары)

Дыбыстарды дұрыс айту үшін тіл мен ерін бұлшықеттері дамыған болуы қажет.

Пайдалы жаттығулар:

- «Ат шауып келеді» (тілді шапылдату)
- «Сағат» (тілді оңға-солға қозғау)
- «Жылан» (тілді шығару)
- «Кесе» (ерінді түтікше жасау)

Бұларды күн сайын 3–5 минут жасау жеткілікті.

5) Ұсақ қол моторикасын дамыту

Ұсақ моторика – сөйлеу тілімен тікелей байланысты.

Дамытатын жаттығулар:

- қамыр илеп, жабыстыру
- мозайка құрастыру
- моншақ тізу
- түйме салу, сыдырма тарту
- саусақ ойындары («Саусақтар», «Қоян», «Құмалақ»)

6) Ойын арқылы тіл дамыту

Балалар ойынды жақсы көреді, сондықтан сөйлеуді ойынмен дамыту өте тиімді.

Пайдалы ойындар:

- «Бұл не? Бұл қандай?»
- «Жұмбақ шешу»
- «Суретті аяқта»
- «Телефон» ойыны
- Рөлдік ойындар: “Дүкен”, “Дәрігер”, “Отбасы”

7) Баланың дұрыс сөйлеу үлгісін тыңдауы

- Ата-ана сөзін анық, түсінікті айтуы керек
 - Бала қате айтса, оны түзеп емес, дұрыс нұсқасын қайталау ұсынылады
- Бала: “анпап кеттім”*
Ересек: “Иә, Айым, сен анаңа кетіп қалдың.”

8) Гаджеттерді шектеу

2–6 жас аралығында экран алдында ұзақ отыру:

- сөздік қорды дамытпайды
- пассив тілдік орта қалыптастырады
- назар, есте сақтау, қабылдауға кері әсер етеді

Ұсыныс:

✦ күніне 20–30 минуттан аспауы керек.

5. Тіл дамуын тежейтін жағдайлар

- баланың сөйлемегенін «уақыт өте өзі сөйлеп кетеді» деп күту
- баламен аз сөйлесу

- гаджеттерге ұзақ уақыт қарау
 - екі тілдің араласуы (әсіресе 2–3 жас аралығында)
 - бала айтқан дыбысты бұрып, «сюсюк» сөйлеу
 - ата-ананың асығыстығы, сөйлемді өзі аяқтап қою
-

6. Сөйлеу дағдысын қалыптастыруда балабақшаның рөлі

- тіл дамыту сабақтары
 - логопед жұмысы
 - сөздік қорды мақсатты кеңейту
 - байланыстырып сөйлеуді дамыту
 - ойындар, театрландырылған қойылымдар
 - ата-анамен байланыс
-

7. Қай кезде маманға жүгіну қажет?

Егер балада:

- 2 жасында 20–30 сөзден аз
- 3 жасында сөйлемейті немесе 2–3 сөзден тұратын сөйлем құрмайды
- дыбыстарды ауыстырады, түсініксіз сөйлейді
- 4–5 жасында Р, Л, С, Ш дыбыстары қалыптаспайды
- әңгіме айтуда қиналады
- есту қиындықтары болса

онда логопед, психолог немесе педиатрға жүгіну ұсынылады.